

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.72.075>
УДК 027.54(477-25)НБУВ:001.891:355.48((470+571):477)»2022/2024»

Вікторія Горєва,
<https://orcid.org/0000-0003-1383-7013>,
кандидатка історичних наук, учена секретарка,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: horeva@nbuv.gov.ua

Тетяна Кулаковська,
<https://orcid.org/0000-0002-2108-3285>,
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
відділ науково-методичної роботи,
Інститут бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРІОРИТЕТИ, ЗАВДАННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Метою статті є дослідити стан, основні напрями, особливості, пріоритети наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану 2022–2024 рр., охарактеризувати отримані наукові результати та їх значення для розвитку українського суспільства, науки, освіти, культури. **Методологічна основа** дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових методів – аналізу, синтезу, узагальнення, принципів наукової об’єктивності та системності, що сприяло досягненню поставленої мети. **Наукова новизна** полягає в тому, що у статті комплексно проаналізовано діяльність НБУВ у вищезазначений період як наукової установи НАН України: пріоритетну тематику фундаментальних та прикладних досліджень; формування інтегрованого інформаційного ресурсу та надання вільного доступу до нього; розгортання інформаційно-аналітичної та експертної діяльності, збереження унікальних інформаційних ресурсів, зокрема національної історико-культурної спадщини України;

міжнародна співпраця у реалізації спільних програм і проєктів, науково-видавнича діяльність; збереження і розвиток кадрового потенціалу. **Висновки.** Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану і пов'язаних з ним зовнішніх загроз і внутрішніх ризиків працює як потужний національний науковий бібліотечно-інформаційний комплекс, мобілізуючи всі наявні ресурси для забезпечення збереження та захисту бібліотечних фондів як наукового та культурного надбання України. Збережено кадровий потенціал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який адаптувався до роботи в умовах війни і успішно виконує завдання наукових досліджень, інформаційно-комунікаційної та видавничої діяльності. Актуалізовано тематику наукових досліджень, внесено значні смислові корективи до постановки наукових проблем, піднесено практичну значимість розробок. Науково-прикладні дослідження та розробки спрямовуються на переведення документальної спадщини науки і культури в цифровий формат та впровадження інноваційних технологій підтримки ресурсу, на розвиток системи сервісів відкритого доступу до інформації в електронному вигляді. Продовжується робота зі створення інтегрованих електронних ресурсів і сервісів. Створюються нові інформаційно-аналітичні продукти на потреби владних структур, сфер управління, науки, освіти і культури, населення України загалом. Фундаментальні дослідження орієнтовано на вирішення наукових завдань у галузі національної документальної пам'яті.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, наукова діяльність, російсько-українська війна.

Актуальність теми дослідження. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) є унікальним національним бібліотечно-інформаційним комплексом, який забезпечує розвиток науки, культури, освіти, зберігає, досліджує та залучає до соціального обігу національну наукову та культурну спадщину, формує потужний друкований та електронний цифровий ресурс універсального характеру, що відображає діяльність суспільства загалом, забезпечує формування економічних та соціополітичних ресурсів, має величезний напрацьований інформаційний потенціал, відповідне кадрове забезпечення, інтегрований у європейський і світовий науковий, інформаційний та професійний простір. НБУВ є також науковою установою Національної академії наук (далі НАН) України і розвиває комплекс бібліотечних та суміжних наук, зокрема: бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство, джерелознавство, документознавство, архівознавство, біографістику, інформологію, бібліометрію, наукоме-

трію, що забезпечують розкриття потенціалу бібліотечних фондів та їх суспільного використання як скарбниці знань; задоволення соціальних, економічних і культурних потреб та інноваційного розвитку науки, освіти та культури [11].

Роботу НБУВ у період російсько-української війни відзначає постійна небезпека для збереженості бібліотечних фондів, зменшення бюджетного фінансування, і, виходячи з цього, необхідність оптимізувати у складних умовах основну діяльність, визначити її пріоритетні напрями, удосконалити прогнозування і планування роботи. З цією метою під керівництвом генерального директора НБУВ, член-кореспондента НАН України Л. А. Дубровіної колективом науковців та фахівців було розроблено «Стратегію розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2022–2025 рр.» (далі Стратегія), яка визначає пріоритети, завдання, основні напрями у бібліотечній і науковій діяльності НБУВ з урахуванням змін у політичних, соціально-економічних, соціокультурних та фінансових сферах держави у період воєнного стану [11]. Серед пріоритетних напрямів визначено, передусім: збереження фонду Бібліотеки та його історико-культурної складової, створення інтегрованих електронних ресурсів і сервісів, прискорення формування цифрових ресурсів; забезпечення відкритого доступу до джерел наукової, культурологічної і суспільно значущої інформації у мережевому, науковому та соціокультурному середовищі. Важливим є продовження науково-дослідної роботи, багатоаспектних досліджень фондів, мережевих інформаційних ресурсів з актуальних питань розвитку науки, освіти та культури; підготовка електронних публікацій, інформаційно-аналітичних продуктів та науково-довідкових видань; оприлюднення і популяризація наукових здобутків і результатів.

Стратегічні напрями діяльності НБУВ в умовах воєнного стану було висвітлено у онлайн доповіді Л. Дубровіної у червні 2023 р. на щорічних зборах CENL в Національній бібліотеці Франції¹. У своїй доповіді генеральна директорка висловила глибоку вдячність CENL та національним бібліотекам Європи за підтримку українських бібліотек під час війни; зосередилась на важливості збереження

¹ Головні тези доповіді Л. А. Дубровіної «Зміни стратегії діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного часу» українською мовою опубліковано на сайті НБУВ: <http://www.nbuv.gov.ua/node/6218>

культурної спадщини через оцифрування фондів та відзначила внесок європейських бібліотек в наданні обладнання та донорської допомоги. Наголосила на інтеграції до Європейської наукової інфраструктури та на розвитку цифрових ресурсів в Україні, на важливості європейської солідарності в збереженні української наукової та культурної спадщини.

Аналіз досліджень і публікацій. Упродовж 2022–2024 рр. НБУВ працює як центр наукових досліджень, інформаційної та комунікативної діяльності, видавничої роботи. Окремі напрями і аспекти, досягнення, результати наукової, науково-організаційної, бібліотечної, інформаційно-аналітичної діяльності НБУВ в умовах війни, їх впровадження у практичну роботу наукової та бібліотечно-інформаційної галузей; співпрацю з міжнародними організаціями, волонтерську та благодійну діяльність, допомогу Збройним Силам України, цивільним особам, бібліотекам, установам оприлюднено на інформаційних порталах НБУВ та НАН України і у соціальних мережах, у виступах на міжнародних і всеукраїнських заходах, у публікаціях науковців і фахівців, зокрема О. Бодак [1], О. Василенко [2], Л. Дем'янюк [3; 4; 12], Л. Дубровіної [5; 13], О. Желай [6], С. Закірової [7], Ю. Ковтанюка [5; 8; 9], О. Натарева [10]. Вагомим джерелом інформації є звіти про наукову та науково-організаційну діяльність Бібліотеки у 2022–2023 рр.²

Мета статті – дослідити стан, основні напрями, особливості, пріоритети наукової діяльності НБУВ у період воєнного стану 2022–2024 рр., охарактеризувати отримані результати та їх значення для розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Вже з перших днів повномасштабного вторгнення з метою забезпечення діяльності установ, організацій і підприємств НАН України в умовах воєнного стану Президія НАН України прийняла низку рішень. Зокрема, розпорядженням Президії НАН України від 24. 02. 2022 № 143 «Про роботу установ, організацій і підприємств НАН України в умовах воєнного стану в Україні» визначено першочергові заходи із забезпечення функціонування об'єктів інфраструктури, переведення працівників на дистанційний режим

² У статті використано матеріали та статистичні відомості, які містять звіти про роботу НБУВ у 2022–2023 рр., а також інформацію та аналітичні матеріали, що зберігаються у поточному архіві вченого секретаря Бібліотеки.

роботи. Наголошувалось на необхідності збереження особливо цінного майна, наукових об'єктів, що становлять національне надбання. За цими напрямками перебудовувалась і робота НБУВ як національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу та наукового об'єкту, що становить національне надбання.

Відповідно до постанови НАН України від 17. 03. 2022 № 77 «Про організацію роботи установ, організацій та підприємств НАН України в умовах воєнного стану» вчена рада НБУВ розглянула питання про перегляд тематики наукових досліджень з метою її коригування з урахуванням можливості виконання досліджень в умовах воєнного стану, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки та надійного збереження фондів, безперервного доступу до ресурсів НБУВ та інтеграції до європейської і міжнародної дослідницької інфраструктури наукового інтелектуального надбання України. Було вирішено докласти всіх зусиль для продовження виконання фундаментальних та прикладних наукових досліджень у межах відкритих у 2022 р. планових проєктів відомчого замовлення НАН України та конкурсної тематики.

У 2022 р. і у наступні роки основними напрямками наукових досліджень НБУВ були: теоретичні, методичні та інформаційно-технологічні проблеми управління знаннями в бібліотеках і формування фондів та бібліотечних баз знань; інтеграція та використання інформаційних ресурсів; розвиток національного інформаційного простору; вивчення, збереження і видання рукописної, книжкової та документальної спадщини України; створення національної бібліографії та біобібліографії, розвиток української біографістики; проблеми розвитку інформаційного суспільства, глобальної інформатизації та соціальних комунікацій, інформаційної безпеки України.

За вищезазначеними науковими напрямками упродовж 2022 р. НБУВ здійснювала дослідження за 12 науковими проєктами (10 за відомчою тематикою, 2 за програмно-цільовою та конкурсною тематикою НАН України, зокрема 6 фундаментальних, 6 прикладних; 4 наукові проєкти було завершено). І в 2023 р. виконувались фундаментальні та прикладні дослідження за 12 проєктами, з яких 3 наукові проєкти було завершено. (10 за відомчою тематикою, 2 за програмно-цільовою та конкурсною тематикою НАН України, у тому числі 5 фундаментальних, 7 прикладних; 3 наукові проєкти було завершено).

Отже, у 2022 р. було актуалізовано наукову тематику без зміни основних наукових напрямів, внесено корективи до постановки досліджуваних наукових проблем, значно посилено практичну значимість здійснюваних розробок. Завдяки розвиткові дистанційних форм роботи, активізації комунікацій з науковими установами, ученими, бібліотеками, архівами з різних міст України здійснювалась кооперація та координація досліджень.

Варто зазначити, що дистанційний режим позначився на характері виконуваних робіт, заміні одних видів досліджень іншими, зміщенні акцентів на такі види наукової діяльності, які можна виконувати дистанційно. Приміром, у першу чергу проводились дослідження з історії рукописної та книжкової культури, історії бібліотечної та архівної справи, історико-культурних процесів у галузі книго- та документотворення, збереження фондів як національного культурного надбання. Деякі види запланованих робіт, виконання яких в складних умовах воєнного часу було неможливим (зокрема, роботи, що передбачали знаходження в приміщенні бібліотеки), були перенесені для виконання в хронологічних рамках 2022 р., а натомість співробітники здійснювали наповнення науково-довідкового апарату ресурсів НБУВ, баз даних, довідників з комплексних ресурсів бібліотечних колекцій, глосарію з цифрової наукової комунікації, бібліографічних сервісів наукової інформації тощо.

Під час воєнного стану принциповим питанням є прискорення створення цифрових масивів наукової інформації, а також врахування небезпеки знищення документальної спадщини науки і культури, яка забезпечує інтелектуальну підтримку різних напрямів діяльності держави, передусім у сферах політики, економіки, соціокультурній діяльності. Тому у НБУВ актуалізуються процеси переведення документальної спадщини науки і культури в цифровий формат та впровадження інноваційних технологій підтримки ресурсу, аналізу контенту та розвитку системи сервісів відкритого доступу до інформації в електронному вигляді, підготовки електронних публікацій, інформаційно-аналітичних продуктів та науково-довідкових видань, зокрема на захист українських ідеологічних пріоритетів у протистоянні антиукраїнській пропаганді умовах воєнного стану та зміцнення цих пріоритетів у період післявоєнної відбудови суспільства.

Головний акцент було зроблено на поповненні багатоаспектного тематичного інформаційного ресурсу на сайті НБУВ. Науковці та

фахівці Бібліотеки створювали, наповнювали та змогли забезпечити користувачам вебпорталу НБУВ доступ до комплексу наукових електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, зокрема, до цифрової платформи «Research UA», порталу «Наука України: доступ до знань», до бібліотечного порталу (репозитарію) НАН України «LibNAS UA», а також до тематичних баз даних з актуальних питань сучасного стану України (інформаційна безпека наукових надбань, бази даних інформації про біженців та переміщених осіб, особливості застосування міжнародного гуманітарного права, подолання психологічних наслідків воєнного стану тощо), забезпечення страхового ресурсу національної історико-культурної спадщини – рукописних та книжкових пам'яток, унікальних документів і колекцій. Найпопулярнішими є електронний архів «Наукова періодика України», реферативна база даних «Україніка наукова», «Електронна бібліотека авторефератів», «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини»; е-бібліотека «Україніка.

Про затребуваність цих ресурсів свідчить, зокрема те, що упродовж 2022 р. із сайту НБУВ було завантажено 330 тис. повних текстів наукових публікацій вчених України. Слід зазначити, що попит на історико-культурні ресурси «Україніки» у порівнянні з попереднім трирічним періодом підвищився вдвічі. Закордонна аудиторія користувачів у 2022 р. зросла до 25% (10% у 2021 р.). Загалом онлайнвий інформаційний комплекс баз даних НБУВ, доступний користувачам, склав 7,8 млн записів; понад 1,31 млн повних текстів. За даними програми аналізу log-файлів веб-серверів WebLogExpert упродовж 2022 р. було 14,2 млн сеансів роботи на порталі НБУВ; 598 млн звернень до веб-матеріалів; 21,1 млн переглядів веб-сторінок; завантажено 332 млн файлів повнотекстових ресурсів. Кількість віддалених користувачів з унікальними ір-адресами склала 3,4 млн.

Інформаційно-аналітичними підрозділами НБУВ – Службою інформаційно-аналітичного забезпечення, Національною юридичною бібліотекою, Фондом Президентів України продовжено науково-дослідну й інформаційно-аналітичну роботу з метою забезпечення органів державної влади і суспільство якісною і об'єктивною інформацією та створення науково-теоретичної основи подолання деструктивних впливів у інформаційній сфері.

Підготовлено та надіслано інформаційно-аналітичну продукцію, експертні висновки, пропозиції, рекомендації, програмні та прогнозні

документи, щорозкривають проблематику основ інформаційної безпеки, права та юриспруденції воєнного часу, зокрема для Ради національної безпеки і оборони України, Дослідницької служби Верховної Ради України, Комітетів Верховної Ради України, Міністерства культури та інформаційної політики України, інших органів виконавчої влади та громадських організацій. Здійснювалося видання 11 найменувань електронних інформаційно-аналітичних журналів та бюлетенів, серед яких: «Наука для обороноздатності країни», «Інформаційні можливості подолання стресів», «Спростування фейків зарубіжної пропаганди у вітчизняних ЗМІ». На замовлення користувачів підготовлено 75 інформаційно-аналітичних матеріалів з актуальних суспільно-політичних та соціально-економічних питань: «Політична комунікація: сутнісні характеристики та проблеми інформаційної безпеки», «Інформаційна безпека особистості», «Діяльність бібліотек України в умовах російської військової агресії», «Електронні ресурси бібліотек у зміцненні самосвідомості користувачів у стресові періоди життя», «Електронні ресурси наукової бібліотеки як джерело інформації для аналізу національної економіки у надзвичайних ситуаціях» тощо.

З початком широкомасштабного вторгнення Бібліотека започаткувала й у наступні роки продовжила роботу з формування інформаційно-аналітичного ресурсу «Біженці та вимушено переміщені особи». Проект містить структуровану базу даних, що відображає національні і міжнародні напрацювання у сфері захисту прав вимушених переселенців, їх інтеграції у нові громади, використання соціального потенціалу внутрішньо переміщених осіб, широке їх залучення до розвитку територіальних громад [7].

Варто зазначити, що воєнні дії 2022 р., скорочення фінансування, перехід співробітників на неповний робочий тиждень та дистанційну роботу; проблеми з електрикою та Інтернетом; часткова відсутність опалення і вибиті вибухом вікна у корпусі по вул. Володимирській, 62 (жовтень 2022 р.) ускладнювали роботу НБУВ. Проте, завдання наукових досліджень, інформаційної та комунікативної діяльності, видавничої роботи, визначені планами на 2022 р. були виконані. Колектив НБУВ зміг загалом успішно адаптуватися до роботи в умовах війни, було актуалізовано розроблювану наукову тематику, велику увагу приділено практичній значущості наукових розробок. Важливим досягненням стало своєчасне і результативне впровадження заходів

для збереження напрацьованих Бібліотекою електронних ресурсів наукової інформації, забезпечення можливостей дистанційної роботи з їх подальшого наповнення та редагування.

Зазначимо, що у 2023–2024 рр. НБУВ продовжувала реалізовувати визначені Стратегією напрями наукової та бібліотечної роботи, започатковані у 2022 р., та нові наукові проєкти фундаментальних і прикладних досліджень, налагодила систематичну роботу співробітників у поєднанні з її дистанційними формами, координацію діяльності, контроль за виконанням завдань наукових досліджень, бібліотечно-інформаційної та видавничої роботи.

Проблематика фундаментальних досліджень у книгознавстві, архівознавстві, кодикології, біографістиці орієнтована на наукові розвідки в галузі національної документальної пам'яті та історичного знання про відстоювання незалежності України в складних випробуваннях, відображення історичного та сучасного досвіду патріотичної консолідації суспільства, боротьби за свободу й незалежність України, осмисленні особистого суб'єктивного досвіду учасників воєнних дій, свідків героїчних і трагічних подій минулого й сучасності.

Одним із найважливіших та актуальних завдань сьогодні залишається збереження фондів і ресурсів, що становлять наукову та культурну спадщину України. У 2023 р. завершено науково-прикладне дослідження з цього напрямку, метою якого була розробка та впровадження різних форм та методів перспективної, превентивної та оперативної консервації для забезпечення фізичного збереження фондів НБУВ, що становлять національне культурне надбання (керівник проєкту Ю. С. Ковтанюк, заступник генерального директора). Результати мають практичне значення для гарантування сталості фізичного стану матеріальної основи раритетних документів НБУВ та бібліотек наукових установ НАН України як у сучасних умовах, так і на перспективу. З метою подальшого розвитку цього пріоритетного напрямку науково-дослідної та практичної роботи у 2023 р. у НБУВ було створено Центр збереження і оцифрування фондів (керівник Ю. С. Ковтанюк), основними завданнями якого є забезпечення збереження фондів НБУВ із застосуванням сучасних технологій для превентивної консервації, реставрації та оцифрування фондів на основі науково обґрунтованих методик. Центр розроблятиме технологічні, організаційні і методичні засади забезпечення фізичного збереження

інформаційних ресурсів НБУВ у процесі їх формування, зберігання та використання [8, 9]. Крім того, Центр надає науково-методичну і консультативну допомогу з цих питань науковим установам, архівам, бібліотекам України та НАН України. Приміром, консультації з питань консервації та дезінфекції архівних документів надано вітчизняним установам та організаціям, зокрема Галузевому державному архіву Міністерства Оборони України. Науковцями зареєстровано як інтелектуальну власність БД «Збереження унікальних документів» (свідоцтво про реєстрацію за № 119821). Центр також забезпечує організацію та координацію робіт зі збереження та забезпечення належного функціонування наукового об'єкта, що становить національне надбання «Фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань, історичних колекцій, архівний фонд України та депозитарій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (з 2001 р.).

Упродовж 2023 р. НБУВ досягнуто значних результатів у інтеграції наукової інформації на всіх видах носіїв, інформаційному та науково-аналітичному забезпеченні потреб науки, освіти, культури, державного управління; розбудові електронних ресурсів: електронних бібліотек, архівів, баз даних, репозиторію електронних версій наукової періодики; ресурсів бібліометричної та наукометричної інформації; розвитку системи цільового інформаційного забезпечення дослідницької та управлінської сфер.

НБУВ забезпечила вільний доступ користувачам до необхідних ресурсів економічної, юридичної, політичної та освітньої інформації. Таке використання ресурсів має великий, хоча й опосередкований, економічний ефект, який здійснюється за допомогою надання наукової інформації, що відображає досягнення України та світу

Варто зазначити, що вагомим результатом прикладних досліджень НБУВ та впровадженою завершеною розробкою 2023 р. є опублікована для загального онлайн-доступу бібліотечна *інтегрована цифрова платформа ResearchUA* <http://research.nbuv.gov.ua/>, яка орієнтована на розвиток електронної дослідницької інфраструктури України та формування всеукраїнського наукового простору, консолідацію цифрового ресурсу, а саме акумуляцію, інтеграцію, ефективне використання доступу до національних наукових електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів і їхнє входження до сучасних світових цифрових комунікацій, розробка аналітичних засобів моніторингу стану та розвитку

наукових досліджень, спрямованих на інтелектуальну підтримку різних напрямів діяльності держави. У 2023 р. було підготовлено документацію щодо оформлення «Свідоцтва про реєстрацію авторського права на службовий твір – ResearchUA: цифрова платформа підтримки наукових досліджень в Україні».

У межах завдань розвитку Бібліотечного порталу НАН України LibNAS здійснювалось щоквартальне оновлення бібліометричних показників профілів установ (260 профілів), 1347 профілів академіків і член-кореспондентів оновлюються двічі на рік з внесенням відповідних наукометричних показників (кількість статей, кількість цитувань, h-індекс) для таких систем наукової інформації як Google Scholar, Scopus, Web of Science.

Наступний важливий напрям діяльності НБУВ, пов'язаний з реалізацією «Національного плану щодо відкритої науки» (затверджений Кабінетом Міністрів України 8 жовтня 2022 р.), спрямованого на відкритий підхід до організації наукових процесів і поширення знань. Зокрема, науковці НБУВ брали активну участь у діяльності робочої групи НАН України з реалізації визначених цим документом завдань з питань відкритої науки; у реалізації цільового науково-технічного проєкту «Створення і впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS)». Приміром, у рамках дослідження розроблено і введено в експлуатацію сайт «Журнали НАН України» <http://jnas.nbuv.gov.ua>, який є сегментом «ЖУРНАЛИ» Бібліотечного порталу НАН України LibNAS.

Варто зазначити, що пріоритетним напрямом упровадження результатів прикладних досліджень була підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів, експертних висновків, пропозицій та рекомендацій, прогнозних документів для органів державної влади та управління, установ та організацій. Приміром, науковці та фахівці НБУВ працювали у Комісії з питань доступу до електронних наукових баз даних МОН України, надали експертну оцінку на проєкт «Рекомендацій щодо створення облікового запису та коригування ідентифікатора ORCID» (ДНТБ України). На замовлення експертної групи з питань цифрової трансформації освіти і науки (МОН України) було підготовлено експертний висновок з аналізом архітектури та налаштувань Національного репозитарію академічних текстів (УкрІНТЕІ). На запит Головного слідчого управління Служби безпеки

України з метою встановлення збитків, заподіяних по факту підриву споруд Каховської ГЕС ім. П. С. Непорожного у 2023 р., були виявлені і надані документи з Архівного фонду НАН України з відомостями про проєктування, будівництво та функціонування ГЕС, що розроблялись науковими установами Академії наук у 1950-х роках. Надано експертний висновок на проєкт «Дорожня карта розвитку бібліотек військових частин Збройних Сил України», розроблений Головним управлінням морально-психологічного забезпечення ЗСУ при Міністерстві оборони України.

На замовлення РНБО України в рамках спільних інформаційно-аналітичних проєктів «Персони: регіональний зріз» та «Спростування фейків у національних та регіональних ЗМІ» здійснювався постійний моніторинг інформаційних матеріалів національних та регіональних ЗМІ за відповідною тематикою. Особлива увага приділялася візуалізації даних у вигляді таблиць, діаграм тощо.

Створено базу довідкових матеріалів для осіб, що потребують психологічної реабілітації; організовано щоквартальний випуск інформаційно-аналітичного бюлетеня «Інформаційні можливості подолання стресу» для військовослужбовців і цивільного населення, яке постраждало від бойових дій та інших втрат; надання бібліотечно-го інтернет-сервісу для пошуку житла, роботи; організація дозвілля дорослих та дітей тощо. Матеріали бюлетеня надсилалися у Міжвідомчу координаційну раду між МОЗ та іншими міністерствами щодо Програми з надання психологічної допомоги постраждалим від війни в Україні.

Пріоритетним напрямом Стратегії була міжнародна діяльність, розширення наукової співпраці та партнерських відносин із зарубіжними бібліотеками, фаховими асоціаціями, науковими установами, університетами, розвиток міжнародного документообміну, участь в наукових програмах і проєктах, форумах і конференціях. Мета – формування єдиного міжнародного наукового, інформаційного, соціокультурного простору.

Світова наукова і бібліотечна спільнота вже з перших днів російської агресії об'єдналася у справі підтримки Бібліотеки та допомоги зберегти людей, книги, рукописи, будівлі і шляхи комунікації зі світом. Ці питання висвітлено у статті Л. А. Дубровіної та Ю. С. Ковтанюка про гуманітарну допомогу європейських партнерів під час воєнного стану

і перспективи розвитку спільних проєктів цифровізації унікальних колекцій НБУВ [5].

Прикладом спільних досліджень є науковий проєкт створення цифрових ресурсів історико-культурної спадщини та публікацій унікальних джерел спільної історико-культурної спадщини України та Польщі «Колекція Регія. Пишність і знання», що презентує раритети із зібрання польського короля Станіслава Августа Понятовського (керівник Л. А. Дубровіна).. 25 травня 2022 р. НБУВ та Королівський Замок-музей у Варшаві відкрили віртуальну виставку в рамках цього проєкту. Бібліотекою з 2018 р. створено унікальний архів цифрових копій книжкових пам'яток із фондів (Collectio Regia) і передано для тимчасового експонування до зарубіжної установи. Опубліковано фундаментальний українсько-польсько-литовський каталог вистави, авторами якого є 50 спеціалістів та науковців, серед яких чільне місце посідають фахівці НБУВ, а 70% експонатів належить Бібліотеці. Каталог виставки отримав національну нагороду Польщі за 2022 р. як найкраще музейне видання.

У 2022 р. НБУВ було підписано Меморандум на виконання спільного українсько-кіпрського науково-освітнього проєкту «Кіпр 18-го століття очима Василя Григоровича Барського» разом з Кіпрським Інститутом (Кіпр, Нікосія) за підтримки Посольства України в Республіці Кіпр, що передбачає спільні наукові дослідження рукописної спадщини Кіпра у фондах НБУВ.

Упродовж 2023 р. реалізовувався спільний проєкт Університету Торонто (Любомира Луцюка) та НБУВ з увіковічнення пам'яті валлійського журналіста Гарета Джонса (1905–1935) – викривача Голодомору та злочинів радянської влади проти українського народу. НБУВ прийнято архів, відкрито меморіальну дошку, проведено круглий стіл «Гарет Джонс: постать журналіста у дослідженні Голодомору в Україні»; нагороджено лауреатів заходу відзнакою «Медаль Гарета Джонса. Правда і Честь».

Зазначимо, що результати науково-дослідної роботи Бібліотеки систематично публікувались як на порталах НБУВ та НАН України, так і у вигляді друкованих оглядових, аналітичних, бібліографічних видань, монографій та збірників наукових праць, журналів, науково-методичних розробок, каталогів, довідників та інших видів науково-видавничої продукції, оперативно оприлюднювались у відкритому

доступні в Репозитарії НБУВ eVerLib. Так, у 2022–2023 рр. на поліграфічній базі Бібліотеки, що працює як наукове видавництво, надруковано 74 видання загальним обсягом 1224,06 обл.-вид. арк. (15 колективних та індивідуальних монографій, 2 збірника документів, 29 бібліографічних, довідкових, науково-інформаційних видань, 11 науково-методичних; 17 випусків збірників наукових праць). Періодичні видання НБУВ входять до реєстру наукових фахових видань України (категорії А, Б) та індексуються багатьма міжнародними науковими базами даних, приміром, «*Рукописна та книжкова спадщина України: археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів*» – Scopus, Web of Science, Google Scholar, Index Copernicus, Scientific Indexing Services, ResearchBib, International Institute of Organized Research (I2OR), CiteFactor, BASE, Open Access Infrastructure for Research in Europe, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Word Cat, EBSCO та ін. У 2022 р. започатковано електронне наукове видання – збірник праць Інституту біографічних досліджень НБУВ «*Biography. Біографіка. Біографістика*» (вийшло 2 вип.).

Наукові досягнення та здобутки у бібліотечно-інформаційному напрямі стали можливими, у першу чергу, завдяки патріотичній активності, відданості справі співробітників НБУВ, потужній концентрації зусиль дослідників і бібліотечних фахівців, що за складних умов воєнного часу, скорочення фінансування до критично мінімальних обсягів, проблем з технічним забезпеченням виконують великий обсяг роботи з виробництва якісного наукового продукту, формування, опрацювання, використання і збереження унікального фонду і його історико-культурного складника, створення інтегрованих електронних ресурсів і сервісів, прискорення формування цифрових ресурсів української і світової науки та культури, забезпечення відкритого доступу до джерел наукової, культурологічної і суспільно значущої інформації, з підготовки електронних публікацій, інформаційно-аналітичних продуктів та науково-довідкових видань. Збереження кадрового потенціалу було одним з пріоритетних питань, яке вирішувало керівництво НБУВ. Порівняно з 2022 р. загальна кількість штатних працівників на початок 2024 р. зменшилася лише на 0,9 %; кількість наукових працівників залишилась на рівні 2022 р. У цьому контексті особлива увага приділялась питанням добору, розстановки,

підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, їх професійної компетентності та правової культури, адаптації до потреб складного етапу в житті українського суспільства, до вимог формування цифрового інформаційного середовища.

Висновки. В умовах воєнного стану і пов'язаних з ними зовнішніх загроз і внутрішніх ризиків НБУВ продовжує працювати як потужний національний науковий бібліотечно-інформаційний комплекс, мобілізувала всі наявні ресурси для забезпечення збереження та захисту унікальних бібліотечних фондів як наукового та культурного надбання України. Збережено кадровий потенціал Бібліотеки, який адаптувався до роботи в умовах війни і успішно виконує завдання наукових досліджень, інформаційно-комунікаційної та науково-видавничої діяльності.

НБУВ актуалізовано тематику наукових досліджень, внесено значні смислові корективи до постановки наукових проблем, піднесено практичну значимість розробок.

Науково-прикладні дослідження та розробки спрямовуються на переведення документальної спадщини науки і культури в цифровий формат та впровадження інноваційних технологій підтримки ресурсу, на аналіз контенту та розвиток системи сервісів відкритого доступу до інформації в електронному вигляді, на підготовку електронних публікацій, інформаційно-аналітичних продуктів та науково-довідкових видань, на захист українських ідеологічних пріоритетів у протистоянні антиукраїнській пропаганді війни та укріплення цих пріоритетів у період післявоєнної відбудови суспільства.

Продовжувалась робота зі створення інтегрованих електронних ресурсів і сервісів. Важливим досягненням стало своєчасне і результативне впровадження заходів для збереження та поповнення напрацьованих Бібліотекою електронних ресурсів.

Створюються нові інформаційно-аналітичні продукти як на основі фондів Бібліотеки, так і з використанням актуальної інформації мережевого середовища, орієнтовані на потреби владних структур, сфер управління, науки, освіти і культури, української спільноти загалом.

Фундаментальні дослідження у книгознавстві, архівознавстві, кодикології, біографістиці орієнтовано на вирішення завдань наукових розвідок у галузі національної документальної пам'яті та історичного знання про відстоювання незалежності України в складних

випробуваннях, відображення історичного та сучасного досвіду патріотичної консолідації суспільства, боротьби за свободу й незалежність України, проти зовнішніх агресій, осмисленні особистого суб'єктивного досвіду учасників воєнних дій, свідків героїчних і трагічних подій минулого й сучасності.

Пріоритетним напрямом була діяльність, що сприяла розвитку дослідницької інфраструктури та цифрової наукової комунікації, входженню наукового доробку вчених України до системи європейської відкритої науки, інтеграції до європейської та світової дослідницької інфраструктури, прискоренню процесів комунікації.

Пріоритети, напрями, завдання наукової та бібліотечно-інформаційної діяльності НБУВ з урахуванням змін у політичних, соціально-економічних, соціокультурних та фінансових умовах функціонування держави у війні та повоєнної відбудови України визначає «Стратегія розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2022–2025 рр.», яка розглядає Бібліотеку як органічний сегмент світового наукового та бібліотечного співтовариства.

Список бібліографічних покликань

1. Бодак О., Коваль Т., Корчемна І. Діяльність Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: в умовах воєнного стану. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. С. 36–48. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.03.036>

2. Василенко О. М. Організація діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах воєнного стану (в контексті наукового дослідження). *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовт. 2023 р.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2023. С. 47–52.

3. Дем'янюк Л. Ініціативи міжнародних організацій на підтримку бібліотечно-інформаційного комплексу України. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 2. С. 102–113. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.02.102>

4. Дем'янюк Л., Кіріаков М., Вихристюк О. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та Національна бібліотека Республіки Молдова : основні аспекти міжнародного співробітництва. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 2. С. 98–108. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.098>

5. Дубровіна Л., Ковтанюк Ю. Гуманітарна допомога європейських партнерів під час воєнного стану і перспективи розвитку цифровізації колекцій

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського *Бібліотечний вісник*. 2024. № 1. С. 34–44. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.034>

6. Желай О. Бібліотечно-аналітичне обслуговування в умовах військового та інформаційного протистояння. На прикладі СІАЗ НБУВ. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 69. С. 228–245. DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.69.228>

7. Закірова С. Г. Інформаційно-аналітичний ресурс «Біженці та вимушено переміщені особи». *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовт. 2023 р.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2023. С. 362–365.

8. Ковтанюк Ю. Актуальні питання збереженості фондів архівів, бібліотек музеїв як установ культури в умовах воєнного стану. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 2. С. 12–31. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.012>

9. Ковтанюк Ю. Центр збереження і оцифрування фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: перспективи розвитку. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовт. 2023 р.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2023. С. 433–437.

10. Натаров О. Активізація інформаційно-комунікаційної діяльності наукових бібліотек України в умовах воєнного стану (на прикладі СІАЗ НБУВ). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 244–265. DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.67.244>

11. Стратегія розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2022–2025). *Бібліотечний вісник*. 2023. № 2. С. 3–6.

12. Demianiuk L. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: library diplomacy and building international relations during the crisis time. *Magazin Bibliologic*. 2023. 3/4. 73–78. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10781701>

13. Dubrovina L. Changes in the strategy priorities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in wartime conditions. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. С. 107–110. URL: http://bv.nbu.gov.ua/doc/bv_2023_3_14.

References

1. Bodak, O., Koval, T., & Korchemna, I. (2023). Diialnist Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: v umovakh voiennoho stanu [Activities of Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine under conditions of martial law]. *Biblioteknyi Visnyk*, 3, 36–48. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.03.036> [In Ukrainian].

2. Vasylenko, O. M. (2023, October 03–05). Orhanizatsiia diialnosti bibliotечно-informatsiinoho kompleksu v umovakh voiennoho stanu (v konteksti naukovoho doslidzhennia) [Organization of activities of the library and information complex in the conditions of martial law (in the context of scientific research)]. In *Library. Science. Communication. Current issues of conservation and innovative development of scientific libraries. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 47-52), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

3 Demianiuk, L. (2023). Initsiatyvy mizhnarodnykh orhanizatsii na pidtrymku bibliotечно-informatsiinoho kompleksu Ukrainy [Initiatives of international organizations to support the library and information complex of Ukraine]. *Bibliotечnyi Visnyk*, 2, 102-113. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.02.102> [In Ukrainian].

4. Demianiuk, L., Kiriakov, M., Vykhrystiuk, O. (2024). Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho ta Natsionalna biblioteka Respubliky Moldova : osnovni aspekty mizhnarodnoho spivrobitnytstva [V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine and the National Library of the Republic of Moldova: main aspects of international cooperation]. *Bibliotечnyi Visnyk*, 2, 98-108. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.098> [In Ukrainian].

5. Dubrovina, L., Kovtaniuk, Yu. (2024). Humanitarna dopomoha yevropeiskykh partneriv pid chas voiennoho stanu i perspektyvy rozvytku tsyfrovizatsii kolektsii Natsionalnoi biblioteki Ukraïny imeni V. I. Vernadskoho [Humanitarian assistance of European partners and Prospects for the development of digitalization of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine collections]. *Bibliotечnyi Visnyk*, 1, 34-44. DOI <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.034> [In Ukrainian].

6. Zhelai, O. (2023). Bibliotечно-analitychne obsluhovuvannia v umovakh viiskovoho ta informatsiinoho protystoiannia. Na prykladi SIAZ NBUV [Library and Analytical Service in the Conditions of Military and Information Confrontation (case of the Information and Analytical Support Service (IASS) of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 69, 228-245. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.69.228> [In Ukrainian].

7. Zakirova S. H. (2023, October 03–05). Informatsiino-analitychnyi resurs "Bizhentsi ta vymusheno peremishcheni osoby" [Informational and analytical resource "Refugees and forcibly displaced persons"]. In *Library. Science. Communication. Current issues of conservation and innovative development of scientific libraries. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 362-365), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

8. Kovtaniuk, Yu. (2024). Aktualni pytannia zberezhenosti fondiv arkhiviv, bibliotek muzeiv yak ustanov kultury v umovakh voiennoho stanu [Current issue of preservation of collections of archives, libraries and museums as cultural institutions under martial law]. *Bibliotечnyi Visnyk*, 2, 12-31. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.012> [In Ukrainian].

9. Kovtaniuk, Yu. (2023). Tsentrberezhennia i otsyfruvannia fondiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: perspektyvy rozvytku. [The Center for preservation and digitization of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: development prospects]. In *Library. Science. Communication. Current issues of conservation and innovative development of scientific libraries. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 433-437), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Natarov, O. (2023) Aktyvizatsiya informatsiyno-komunikatsiynoyi diyal'nosti naukovykh bibliotek Ukrainy v umovakh voyennoho stanu (na prykladi SIAZ NBUV) [Enhancing of the Information and Communication Activities of Libraries in Ukraine under Martial Law (case of the Information and Analytical Support Service (IASS) of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 67, 244-265. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.67.244> [In Ukrainian].

11. (2023). Stratehiia rozvytku Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (2022–2025) [Development strategy of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (2022–2025)]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 2, 3-6. [In Ukrainian].

12. Demianiuk, L. (2023). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: library diplomacy and building international relations during the crisis time. *Magazin Bibliologic*, 3/4, 73-78. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10781701> [In Ukrainian].

13. Dubrovina, L. (2023) Changes in the strategy priorities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in wartime conditions. *Bibliotechnyi Visnyk*, 3, 107-110. URL: http://bv.nbu.gov.ua/doc/bv_2023_3_14 [In Ukrainian].

Viktoriia Horieva,

<https://orcid.org/0000-0003-1383-7013>,

Candidate of Historical Sciences,

Academic Secretary,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Holosiivskyi Avenu, 3, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: horeva@nbuv.gov.ua

Tetiana Kulakovska,

<https://orcid.org/0000-0002-2108-3285>,

Candidate in Historical Sciences,

Senior Research Associate,

Department of Scientific and Methodical Affairs,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Holosiivskyi Avenu, 3, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

**SCIENTIFIC WORK OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW:
PRIORITIES, GOALS, RESULTS**

The article's aim is to research the current state, chief direction, features and priorities of scientific work of V. I. Vernadskyi National library of Ukraine under conditions of martial law from 2022 and up to today, summarize the scientific results and their significance in the development of Ukrainian society, science, education, and culture. **The methodology of the research** is based on application of such scientific methods as analysis, synthesis, generalization, principles of scientific objectivity and systematicity, all of which contributed to the achievement of the set goal. **Scientific novelty** is in complex analysis of V. I. Vernadskyi National library of Ukraine scientific work under martial law as a scientific institution within NAS system: priority topics of fundamental and applied research; development of an integrated information resource and providing free access to it; beginning of information-analytical and expert work of V. I. Vernadskyi National library of Ukraine; preservation of the unique information resources of the Ukrainian National Academy of Sciences, including the national historical and cultural heritage of Ukraine; international cooperation and implementation of collaborative programs and projects; scientific and publishing work of this time period; preservation and development of staff potential. **Conclusions.** Under martial law and with the constant external threats and internal risks, V. I. Vernadskyi National library of Ukraine works as a powerful national scientific library and information complex, it has mobilized all of its resources to preserve and protect the unique library funds, the scientific and cultural heritage of Ukraine. The personnel potential of V. I. Vernadskyi National library of Ukraine has been preserved, the staff has adapted to work under martial law and successfully performs scientific research, information-communication, and scientific-publishing work. V. I. Vernadskyi National library of Ukraine has modernized the topic scope of scientific research, made significant semantic corrections to the scientific problems question making, and elevated the practical significance of developments. Scientific applied research and developments are aimed at digitizing the documentary heritage of science and culture and introducing innovative resource support software, developing a system of services for open access to information in digital form. V. I. Vernadskyi National library of Ukraine continues developing integrated digital resources and services. New information and analytical products are developed for the requirements of governmental institutions, for the administration, science, education and culture field, and the population of Ukraine in general. Fundamental research is focused on solving scientific problems in the sphere of national documentary memory.

Keywords: V. I. Vernadskyi National library of Ukraine, scientific work, martial law.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2024 р.